

Dravci a sovy na Jesenicku

Antonín Lyko

Živočichy, kteří loví a zabíjejí jiná zvířata pro svou obživu, označujeme souhrnným ekologickým termínem – predátoři. V rámci třídy ptáků to jsou všichni drobní hmyzožraví pěvci (sýkory, pěnice, budníčci, lejsci), dále ptáci hrabaví (koroptev, bažant), šplhavci (datel, strakapoud), srostloprstí (dudek, ledňáček), brodiví (čápi, volavky), řada druhů vrubozobých (kachny) i bahňáci (kulíci, jespáci, racci). V běžném lidském chápání se jimi však rozumí druhy vyložené masožravé: DRAVCI A SOVY.

Oba tyto svérázné řady ptáků upoutávaly pozornost člověka odedávna. Neznáme jiné skupiny ptáků, které by vyvolávaly tolik protikladných pocitů. Sovy – v minulosti znamení moudrosti, ale i zla a kouzel. Dravci – středověké symboly odvahy a svobody; v době ještě celkem nedávné vybíjeni jako „škodná“. Dnes již chápeme jejich význam. V přírodních společenstvech se uplatňují jako jeden z mnoha nenahraditelných faktorů udržujících přirozenou rovnováhu. V současnosti jsou dravci a sovy ve většině evropských zemí přísně chráněni. Podívejme se tedy, jak to vypadá s výskytem dravců a sov na Jesenicku.

Zástupci obou řádů jsou rozděleni do tří skupin; měřítkem je hojnost výskytu:

- A) druhy, které na Jesenicku prokazatelně hnízdí,
- B) druhy, které na Jesenicku nehnízdí, ale pravidelně tudy protahují nebo sem zaletují,
- C) druhy, pozorované na Jesenicku nepravidelně a vzácně.

Významný podíl na vzniku tohoto článku mají místní ornitologové: Vojtěch a Lukáš Procházka z Javorníku a Ladislav Hajný z Jeseníku. V jejich práci jsou skryty stovky hodin terénních pozorování, stovky vylezených stromů a zkontrolovaných dravčích hnízd a stovky okroužkovaných ptáků. Děkuji jim tímto za poskytnutí řady cenných informací týkajících se výskytu dravců a sov ve zdejší oblasti a především za kvalifikované odhady početnosti hnízdicích druhů.

ad A) druhy, které na Jesenicku prokazatelně hnízdí:

Káně lesní (*Buteo buteo*) je nejhojnějším dravcem jesenického regionu. Setkáme se s ní na otevřených plochách polí, luk a pastvin. Na číhané sedává na sloupech elektrického vedení i na stromech u silnic. Její let je pomalý, často krouží bez hnutí křídel. Hnízda staví na stromech v polních lesících, hustých stromořadích kolem vodních toků a při okrajích větších lesních celků. Odhad počtu hnízdicích párů: 40 – 60.

Poštolka obecná (*Falco tinnunculus*) je malý sokolovitý dravec, který v hornaté krajině Jesenicka není tak hojný jako v jiných, rovinných oblastech republiky. Ke hnízdění využívá starých vraních hnízd a skalních výstupků. Synantropní populace hnízdí přímo ve městech. Páry obsazují výklenky na budovách i kostelní věže. Kořist, drobné zemní savce, loví typickým letem, kdy se třepotá ve vzduchu a jakoby visí na místě. Odhad počtu hnízdicích párů: 40 – 50.

Jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*) obývá rozsáhlejší lesní komplexy s klidnými starými porosty. K okrajům měst a vesnic zalétá jen zřídka, a když už tak proto, aby ulovil zatoulané kuře nebo slepičku. Běžnou kořistí mu jsou sojky, drozdí, holubi a veverky. Stavby jestřábů byly donedávna silně redukovány a i dnes, přestože je řazen mezi druhy ohrožené, je mnoha lovci a chovateli holubů pronásledován. Odhad počtu hnízdicích párů: 15 – 20.

Krahujec obecný (*Accipiter nisus*) vypadá jako zmenšenina jestřába. Na Jesenicku obývá členitou krajinu podhůří, hnízdí při okrajích lesů, v polních remízciích i v městských parcích. Hnízdo staví téměř vždy v husté smrkové tyčovině, výjimečně na listnáčích. To, že krahujec loví drobné zpěvné ptáky, neznamená, že je škůdce. Odhad počtu hnízdicích párů: 20 – 30.

Včelojed lesní (*Pernis apivorus*) se živí hlavně larvami vos, jejichž zemní hnízda rozhrabává. Také mláďata jsou krmena vosími larvami, rodiče jim přinášejí celé kusy pláství. Hnízdo buduje na vysokých stromech. Vzhledem k potravní specializaci je hustota osídlení nízká. Na Jesenicku hnízdí převážně v nížinaté krajině Vidnavska a Javornicka. Včelojed je tažný druh, který se u nás zdržuje jen v hnízdní době od dubna do září. Odhad počtu hnízdicích párů: 4 – 6.

Moták pochop (*Circus aeruginosus*) je dravec velikosti káně, avšak mnohem štíhlejší a s delším ocasem. Při lovu létá pomalu kymácivým letem nízko nad terénem. Hnízdo staví na zemi v hustých rákosových porostech, za potravou zaletuje do okolní bezlesé krajiny a k okrajům rybníků. Na Jesenicku je běžný v okolí větších vodních ploch, a to především na lokalitách s rozsáhlejšími rákosinami, jako jsou rybníky u Černé Vody, Dolní Les u Vlčic, nebo přírodní rezervace Vidnavské mokřiny. Odhad počtu hnízdicích párů: 8 – 10.

Moták lužní (*Circus pygargus*) patří ve střední Evropě k ptačím druhům silně ohroženým vysoušením vlhkých oblastí. Na území naší republiky hnízdí nepravidelně a vzácně v prostředí rozsáhlých vlhkých luk, na slatinách a zaplavovaných územích. Na Jesenicku se přizpůsobil kulturní stepi a nepravidelně hnízdí v obilných polích na Vidnavsku. Jeho potravou jsou drobní hlodavci, ptáci do velikosti skřivana a ve velké míře také hmyz. Odhad počtu hnízdicích párů: 0 – 2.

Moták pilich (*Circus cyaneus*) hnízdí ve střední Evropě poměrně vzácně. Na území CHKO Jeseníky je prokázáno nepravidelné hnízdění. Pravděpodobně zde zahnízdil i v roce 2003. Jako jediný moták se na Jesenicku pravidelně vyskytuje také v období od podzimu do jara. Jsou to ptáci z východní a severní Evropy, kteří u nás zimují. Odhad počtu hnízdicích párů: 0 – 1.

Ostříž lesní (*Falco subbuteo*) připomíná v letu velikého rorýse, prudce mává křídly, ale netřepetá se na místě jako poštolka. Potravu - drobné ptáky a větší hmyz - loví rychle a s hravou elegancí; dokáže se zmocnit i vlaštovek. Malou kořist - vážky, chrousty - žere přímo za letu. Jako všichni sokoli si hnízdo nestaví, ale obsazuje stará hnízda jiných ptáků, především vran, umístěná vysoko v korunách stromů. Hnízdí vzácně na území celé republiky, dává však přednost nižším polohám, kde se lesy střídají s loukami a pastvinami. Koncem září odlétá do zimovišť v tropické Africe. Odhad počtu hnízdicích párů: 3 – 5.

Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) hnízdí v České republice velmi vzácně a jen na několika lokalitách. Je to silný a rychlý dravec velikosti vrány. Kořist, ptáky, loví výhradně za letu. Hnízdo si zakládá ve skalních stěnách. Z oblasti Hrubého Jeseníku vymizel koncem 50. let (?) minulého století. Nyní zde (na šumperské straně) od roku 2001 opět hnízdí 1 – 2 páry.

Pušík obecný (*Strix aluco*) je naší nejhojnější sovou. Obývá listnaté i smíšené lesy, ale také parky, zahrady apod. Hnízdí v prostorných stromových dutinách, s oblibou obsazuje také velké budky. Na hnízdišti bývají staří ptáci útoční a mohou napadnout i člověka. Pušík je z našich sov nejvšestrannější lovec. Jeho potravou jsou drobní savci, ptáci, ale chytá i žáby a brouky. Odhad počtu hnízdicích párů: 20 – 30.

Kalous ušatý (*Asio otus*), druh hojný a pravidelně hnízdící na většině našeho území, dává přednost otevřené krajině nížin a pahorkatin. Páry obsazují opuštěná stračí nebo vraní hnízda umístěná při okrajích lesů, v polních remízcích i v městských parcích. Potravou kalouse, který svým vzhledem připomíná zmenšeninu výra, jsou téměř výhradně hraboši polní.

Středoevropské populace jsou stálé, ale v zimních měsících se i na Jesenicku objevují kalouši ze severu. Ti tvoří často skupiny o 20 i více jedincích, kteří přes den odpočívají v zahradách a parcích ukryti na jehličnatých stromech. Odhad počtu hnízdících párů: 15 – 20.

Výr velký (*Bubo bubo*) byl v dřívějších dobách druh značně pronásledovaný a z mnoha míst střední Evropy vymizel. V současnosti se jeho stavy opět zvyšují. Je to obyvatel nížin i hor; žije všude tam, kde má klid, dostatek potravy a hnízdních příležitostí. Skalní převisy a půdní prohlubně pod skalami jsou nejčastější místa výřích hnízd. Potravu této největší sovy světa tvoří různé velcí ptáci a savci. Odhad počtu hnízdících párů: 8 – 12.

Sýc rousný (*Aegolius funereus*) je malá horská sova. Na Jesenicku obývá jehličnaté i bukové lesy vyšších partií Jeseníků a Rychlebských hor. Nikde však není příliš hojný. Hnízdí obvykle v dutinách po datlovi černém; jeho výskyt lze podporovat také vyvěšováním vhodných budek. Loví drobné hlodavce, rejsky a malé ptáky. Odhad počtu hnízdících párů: 15 – 20.

Sýček obecný (*Athene noctua*) je ve střední Evropě obyvatelem nížin. Na Jesenicku býval hojný v otevřené krajině Javornicka a Vidnavska. Jeho početnost však i tady v posledních letech výrazně poklesla. Příčinou úbytku sýčků může být mimo jiné také stále hojnější kuna skalní. Sýčkové často hnízdí ve starých budovách, polních kůlnách, na půdách kravínů, ale i ve stromových dutinách. Loví hlavně hmyz, myši a drobné ptáky. Na základě pravidelného monitoringu z posledních let byl zaznamenán pokles na aktuální 2 – 3 hnízdící páry. Na území CHKO Jeseníky nebyl za posledních 8 let vůbec zjištěn.

Kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*) je obyvatelem rozsáhlých lesů severní a východní Evropy. Ve střední Evropě hnízdí téměř výhradně v horských oblastech, na Jesenicku jen v Hrubém Jeseníku. Tato sova velikosti špačka si zakládá hnízdo obvykle v dutinách po strakapoudech. Potravu kulíška tvoří drobní savci a ptáci. Odhad počtu hnízdících párů: 1 – 2.

Sova pálená (*Tyto alba*) je u nás téměř výlučný obyvatel lidských sídel. Hnízdí v kostelních věžích, na půdách, v polních stodolách apod. Na Jesenicku obývá oblasti s nadmořskou výškou do 500 m. V posledních desetiletích se její početnost výrazně snížila, a to přesto, že bylo v oblastech Bílé Vody, Javorníku, Bernartic, Vidnavy, Supíkovice a Mikulovic vyvěšeno kolem pětadvaceti speciálních budek, vesměs do velkokapacitních seníků a na půdy kravínů. „Pálenka“ se tak stává ptákem vysloveně vzácným. Odhad počtu hnízdících párů: 1 – 2.

ad B) druhy, které na Jesenicku nehnízdí, ale pravidelně tudy protahují nebo sem zaletují:

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) hnízdí v ČR pouze vzácně v jižních Čechách. K nám na Jesenicko přilétají severští ptáci zimující v oblasti Otmuchovských jezer. Bývají k zastížení obvykle na polích při hranici s Polskem, nebo u větších vodních ploch.

Káně rousná (*Buteo lagopus*) je pravidelný zimní host na území celé republiky, Jesenicko nevyjímaje. Početnost v jednotlivých zimách však může velmi kolísat. Hnízdí v severní Evropě, hlavně v tundrové oblasti.

Luňák červený (*Milvus milvus*) vzácně hnízdí v jižních Čechách a na jižní Moravě. Oblastí Jesenicka řídce, ale pravidelně protahují ptáci z východní Evropy.

Luňák hnědý (*Milvus migrans*) hnízdí místy v jižní části republiky. V jarních a podzimních měsících krajinou Jesenicka nepočteně protahují jednotliví ptáci.

Orlovec říční (*Pandion haliaëtus*) v České republice nehnízdí. Na Jesenicku bývá pravidelně k zastížení v období podzimního a jarního tahu, někdy i v zimě. Setkáme se s ním v okolí větších vodních ploch, jako jsou např. rybníky v Černé Vodě.

Dřemlík tundrový (*Falco columbarius*) je malý sokolovitý dravec. Jeho domovinou je severní Evropa. V období od září do dubna se jednotliví zimující ptáci objevují i na Jesenicku, a to většinou v polní krajině nižších poloh.

ad C) druhy, pozorované na Jesenicku nepravidelně a vzácně:

Orel křiklavý (*Aquila pomarina*) Nepravidelná náhodná pozorování. Existují dohady, zda nehnízdil někde v polské části Klodska (Góry Złote, Góry Bialskie).

Orel skalní (*Aquila chrysaëtos*) Na Jesenicku se objevuje jen ojediněle v horských oblastech. Většinou pozorování přeletující mladí ptáci.

Orel královský (*Aquila heliaca*) Vzácná pozorování v oblasti Hrubého Jeseníku. Jen výjimečně se zatoulává.

Raroh velký (*Falco cherrug*) Vícekrát, ale velmi nepravidelně, pozorován v Rychlebských horách i v oblasti Jeseníků.

Poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*) Ojedinělá pozorování, vesměs v období jarního nebo podzimního tahu.

Kalous pustovka (*Asio flammeus*) Výjimečně se zatoulávají protahující nebo zimující jedinci.

Sovice sněžní (*Nyctea scandiaca*) Z Jesenicka existuje několik nepříliš věrohodných zpráv o pozorování této v ČR vzácně zimující severské sovy.